

Standard Arabic proverbs: Concept and Features

Mahdi Naseri¹ , Mahdi Moqadasi Nia² & Morteza Barari Raeesi³

1 Corresponding author, Associate Professor of Arabic Language and Literature in University of Qom, Qom, Iran. Email: m.naseri@qom.ac.ir

2 Associate Professor of Arabic Language and Literature in University of Qom, Qom, Iran. Email: m.moqadasi@qom.ac.ir

3 Assistant Professor of Arabic Language and Literature in Velayat University of Iranshahr, Iranshahr, Sistan and Baluchestan, Iran. Email: barariraeesi@velayat.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article	Proverbs, as one of the key and attractive components of folk literature in the Arabic language, play a significant role in transmitting the experiences and wisdom of past generations. This article examines the concept and features of proverbs in Standard Arabic and analyzes their cultural and social background. Given the importance of these sentences in everyday communication, the need for research in this field is felt due to the neglect of cultural and linguistic treasures. Therefore, this research aims to point out the specific features of proverbs and examine their various dimensions in the Arabic language. Using a descriptive-analytical method, this research collects and analyzes data from reliable sources and helps to clarify some hidden aspects in proverbs. The results of this research are dedicated to explaining cultural influences and their impact on social behavior and moral norms in Arabic language and literature. Among other things, it is clear that proverbs function as effective tools in transmitting social values and can provide valuable moral guidance to future generations. The findings show that proverbs not only promote moral virtues, but also have the ability to remain in the minds of individuals by using simple and melodious language. Also, the conceptualizations contained in these sentences can easily be applied in different situations of life and are therefore considered a valuable tool for critical thinking and educating the younger generation. Finally, this research states that the ability of proverbs to describe human conditions in a beautiful and concise way makes these sentences remain continuous and influential as cultural and historical symbols in Standard Arabic language.
Article history: Received 2025 Jul 27 Received in revised form 2025 Aug 30 Accepted 2025 Aug 31 Published online 2025 Sept 11	The fundamental values of these sentences, including their instructiveness, educational function, and lack of change, indicate the cultural depth of Arabic proverbs and invite us to learn more about them.
Keywords: Arabic proverbs, folk language and literature, wisdom, advice, brevity, catchiness.	

Cite this article: Naseri, M., & others, (2025)., Standard Arabic proverbs: Concept and Features. *Arabic Prose Studies*, 2 (3). 54-70.
DOI: <https://doi.org/10.22091/npa.2025.13611.1040>

© The Author(s)
DOI: 10.22091/npa.2025.13611.1040

Publisher: University of Qom

الأمثال العربية الفصيحة: المفهوم والخصائص

مهدي ناصري^١✉، مهدي مقدسي نيا^٢id ومرتضى رئيسي براري^٣id

١ الكاتب المسؤول؛ أستاذ مشارك في قسم اللغة العربية وآدابها بجامعة قم، قم، إيران. البريد الإلكتروني: M.naseri@qom.ac.ir

٢ أستاذ مشارك في قسم اللغة العربية وآدابها بجامعة قم، قم، إيران. البريد الإلكتروني: M.moqadasi@qom.ac.ir

٣ أستاذ مساعد في اللغة العربية وآدابها بجامعة ولاية إيرانشهر، سيستان وبلوشستان، إيران. البريد الإلكتروني: barariraeesi@velayat.ac.ir

معلومات المقالة	الملخص
نوع المادة: مقالة محكمة	تعتبر الأمثال من العناصر الأساسية والجذابة في الأدب الشعبي العربي، حيث تلعب دورًا بالغ الأهمية في نقل تجارب وحكم الأجيال السابقة. يتناول هذا المقال تحليل مفهوم الأمثال وخصائصها في اللغة العربية، مع دراسة الجوانب الأدبية والثقافية والاجتماعية المرتبطة بها. في ظل الأهمية البالغة لهذه العبارات في السياقات التواصلية اليومية، يبرز الحاجة إلى البحث في هذا المجال بسبب الإغفال عن الكنوز الثقافية واللغوية التي تحتويها. فيسعى هذا البحث إلى استعراض الخصائص المميزة للأمثال واستكشاف أبعادها المتعددة في اللغة العربية. اعتمد هذا البحث على المنهج الوصفي-التحليلي، حيث تم جمع البيانات من مصادر موثوقة وتحليلها بهدف تسليط الضوء على بعض الجوانب الخفية في الأمثال. تشير النتائج المستخلصة من هذه الدراسة إلى أن الأمثال العربية غالبًا ما تتسم بالاختصار والوضوح، وتتميز بالثقل المعنوي والجمالية، كما تتمتع بقوة تأثير وقدرة على جذب الانتباه، مما يجعلها أدوات فعالة تُستخدم كإرشادات في مواقف متنوعة. تؤدي الأمثال العربية دورًا حاسمًا في نقل القيم الاجتماعية، حيث يمكن أن تقدم توجيهات أخلاقية قيمة للأجيال القادمة. وتظهر النتائج أن هذه الأمثال لا تروج فقط للفضائل الأخلاقية، بل تمتاز أيضًا بقدرتها على البقاء في الذاكرة، بفضل استخدام لغة بسيطة وموسيقية يسهل تذكرها. إضافة إلى ذلك، فإن التصورات المعبر عنها في هذه الأمثال يمكن أن تكون أدوات عملية في مختلف مواقف الحياة، مما يجعلها وسيلة قيمة لتحفيز التفكير النقدي وتربية الشباب. في الختام، يبرز هذا البحث قدرة الأمثال على تجسيد الظروف الإنسانية بشكل جميل وموجز، مما يجعلها رموزًا ثقافية وتاريخية مؤثرة ومستدامة في اللغة العربية.
تاريخ الاستلام: ٢٧ يوليو ٢٠٢٥	
تاريخ المراجعة: ٣٠ أغسطس ٢٠٢٥	
تاريخ القبول: ٣١ أغسطس ٢٠٢٥	
تاريخ النشر: ١١ سبتمبر ٢٠٢٥	
الكلمات الرئيسية:	
الأمثال العربية، اللغة والأدب	
الشعبي، الحكمة، النصيحة	
والإرشاد، الإيجاز، الجاذبية.	

الاقباس: ناصري، مهدي و زملاؤه. (١٤٠٤). «الأمثال العربية الفصيحة: المفهوم والخصائص». *بحوث في الشعر العربي*، ٢ (٣). صص: ٧٠-٥٤.

<https://doi.org/10.22091/npa.2025.13611.1040>

© المؤلفون.

الناشر: جامعة قم

ضرب المثل‌های عربی فصیح: مفهوم و ویژگی‌ها

مهدی ناصری^۱، مهدی مقدسی نیا^۲ و مرتضی براری رئیسی^۳

^۱ نویسنده مسئول؛ دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه قم، قم، ایران. رایانامه: M.naseri@qom.ac.ir

^۲ دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه قم، قم، ایران. رایانامه: M.moqadasi@qom.ac.ir

^۳ استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه ولایت ایرانشهر، ایرانشهر، سیستان و بلوچستان، ایران. رایانامه: barariraeesi@velayat.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۰۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۰۹ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۶/۲۰ کلیدواژه‌ها: ضرب المثل عربی، زبان و ادبیات عامیانه، حکمت، پند و اندرز، ایجاز، گیرایی.	ضرب المثل‌ها به عنوان یکی از اجزای کلیدی و جذاب ادبیات عامیانه در زبان عربی، نقش بسزایی در انتقال تجربیات و حکمت‌های نسل‌های گذشته ایفا می‌کنند. این مقاله به بررسی مفهوم و ویژگی‌های ضرب المثل‌ها عربی پرداخته و جلوه‌های ادبی، فرهنگی و اجتماعی آن‌ها را مورد تحلیل قرار می‌دهد. با توجه به اهمیت این جملات در ارتباطات روزمره، ضرورت پژوهش در این زمینه به دلیل نادیده گرفته شدن گنجینه‌های فرهنگی و زبانی احساس می‌شود. بنابراین، این تحقیق بر آن است تا ضمن اشاره به ویژگی‌های خاص ضرب المثل‌ها، ابعاد مختلف آن‌ها را در زبان عربی بررسی کند. این تحقیق با روش توصیفی-تحلیلی، به جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها از منابع معتبر پرداخته و به شفاف‌سازی برخی از جنبه‌های پنهان در ضرب المثل‌ها کمک می‌کند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که ضرب المثل‌های عربی اغلب کوتاه و مختصر، وزین و سنگین و پر مغز و پر معنا، نغز و زیبا، پر قدرت، موثر و گیرا بوده و در موقعیت‌های مختلف می‌تواند به عنوان چراغ راه و راهنمای هر انسانی مورد استفاده قرار گیرند. ضرب المثل‌های عربی به عنوان ابزاری مؤثر در انتقال ارزش‌های اجتماعی کارکرد دارند و می‌توانند به نسل‌های آینده راهنمایی‌های اخلاقی ارزشمندی ارائه دهند. یافته‌ها نشان می‌دهد که ضرب المثل‌ها نه تنها فضیلت‌های اخلاقی را ترویج می‌دهند، بلکه با استفاده از زبان ساده و آهنگین، قابلیت ماندگاری و فراموش نشدن را در ذهن افراد دارند. همچنین، مفهوم‌سازی‌هایی که در این جملات وجود دارد، به راحتی می‌تواند در موقعیت‌های مختلف زندگی کاربردی باشد و از این رو، روش ارزشمندی برای تفکر انتقادی و تربیت نسل جوان قلمداد می‌شود. در نهایت، این پژوهش بیان می‌کند که توانایی ضرب المثل‌ها در توصیف شرایط انسانی به شکل زیبا و مختصر، باعث می‌شود تا این جملات به عنوان نمادهای فرهنگی و تاریخی در زبان عربی مستمر و تأثیرگذار باقی بمانند.

استناد: ناصری، مهدی و همکاران. (۱۴۰۴). «ضرب المثل‌های عربی فصیح: مفهوم و ویژگی‌ها». نشر پژوهی عربی، ۲ (۳)، صص: ۷۰-۵۴.

<https://doi.org/10.22091/npa.2025.13611.1040>

(۱) مقدمه

ضرب‌المثل‌های فصیح عربی قالب‌های ادبی مؤثری هستند که تجربیات، حکمت‌ها و پندهای نسل‌های گذشته را به صورت کوتاه و استعاری بیان می‌کنند. این جملات با زیبایی و اختصار معانی عمیق و پندآموزی را انتقال می‌دهند و به شکلی مؤثر در محاورات روزمره به کار می‌روند. علاوه بر این، ضرب‌المثل‌ها به علت آهنگین بودن و زیبایی زبانی، به راحتی در ذهن افراد باقی می‌مانند و توجه مخاطب را جلب می‌کنند. آن‌ها همچنین نمایانگر حکمت انسانی هستند و به افراد کمک می‌کنند تا در مواجهه با چالش‌ها بهتر تصمیم‌گیری کنند. ضرب‌المثل‌ها به عنوان آینه‌ای از فرهنگ و تاریخ یک ملت عمل می‌کنند و تحلیل آن‌ها می‌تواند به شناخت عمیق‌تری از فرهنگ‌های مختلف کمک نماید. از دیگر ویژگی‌های مهم ضرب‌المثل‌ها، قدرت آنها در انتقال پیام به طور خلاصه و موجز است. این جملات به گونه‌ای ساخته شده‌اند که در عین سادگی، عمیق‌ترین معانی را به ذهن می‌آورند. به همین دلیل، اغلب در محاورات روزمره به کار می‌روند و به اندازه‌ای پرمغز هستند که می‌توانند به سادگی جایگزین بحث‌های طولانی و پیچیده شوند. ضرب‌المثل‌ها همچنین به ما نشان می‌دهند که حکمت و تجربه‌های زندگی از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. این جملات، نه تنها به عنوان یک راهنمای اخلاقی عمل می‌کنند، بلکه آن‌ها را می‌توان در زمینه‌های مختلف زندگی به کار گرفت. این توانایی باعث می‌شود تا مخاطب به راحتی با مضامین آنها ارتباط برقرار کرده و در شرایط مختلف از آن‌ها بهره‌برداری کند. در نهایت، این جملات با عمر طولانی و تأثیرگذاری که دارند، به ما یادآوری می‌کنند که در عمق اشعار و گفتارهای عامیانه، حکمت‌های عمیق و دریافت‌هایی می‌توان یافت که تاریخ و فرهنگ یک ملت را به صورت غنی نمایان می‌سازد. به عبارتی دیگر، ضرب‌المثل‌های فصیح عربی مانند یک آینه، روح جامعه و فرهنگ مردم عرب را نمایش داده و خود را به عنوان ابزاری قدرتمند در ادبیات عامیانه مطرح می‌کنند. به همین دلیل، تحلیل مفهوم و کاربرد ضرب‌المثل در زبان‌های مختلف، از جمله عربی، ضروری و محوری است و به ما کمک می‌کند تا ابعاد جدیدی از فرهنگ‌های مختلف را شناخته و ضمن احترام گذاشتن به آنها از معانی بلند اخلاقی و انسانی‌شان نیز بهره‌مند شویم.

(۱-۱) پیشینه پژوهش

- پیشتر درباره ضرب‌المثل‌های عربی تحقیقاتی صورت گرفته است که می‌توان به مقاله‌های زیر اشاره کرد:
- «بررسی جایگاه کارآفرینی در ضرب‌المثل‌های عربی: با رویکردی بلاغی مقاله»؛ نوشته عبدالباسط عرب یوسف آبادی؛ سحر دهقانی، علی اکبر احمدی چناری (الجمعية الايرانية للغة العربية و آدابها فصلية علمية محكمة شماره ۶۷، تابستان ۱۴۰۲).
 - «۴۴ مضمون مشترک در ادب فارسی و عربی مقاله»؛ نوشته سهیل یاری گلدره (مجله آینه پژوهش مهر و آبان، شماره ۱۸۴، ۱۳۹۹).
 - «جایگاه زن در ضرب‌المثل‌های عربی و فارسی»؛ نوشته محمد سعیدیان تبار (مجله دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، شماره ۹، بهمن ۱۳۹۷).
 - «طبقه‌بندی موضوعی و معادل‌یابی احادیث امام هادی علیه السلام در نظم و نثر فارسی و انگلیسی»؛ نوشته مهدی ناصری (صحیفه اهل بیت (ع) بهار و تابستان شماره ۳ و ۴، ۱۳۹۵).
 - «مقایسه ضرب‌المثل‌های فارسی و عربی با موضوع سخن از لحاظ واژگانی، نحوی، بلاغی و معناشناسی»؛ نوشته عیسی متقی زاده و الهام نیکوبخت (مجله ادبیات تطبیقی، شماره ۱۰، بهار و تابستان ۱۳۹۳).

- «طبقه بندی مشترک ضرب المثل های فارسی، عربی و انگلیسی» نوشته مهدی ناصری (مجله سخن عشق، شماره ۳۳ و ۳۴، بهار و تابستان ۱۳۸۶).

- «بررسی جنسیت در ضرب المثل ها با توجه به آیات و احادیث» نوشته عبدالرضا محمد حسین زاده و محمد بصیری، محمد (مجله مطالعات اجتماعی روان شناختی زنان، شماره ۲۲، زمستان ۱۳۸۸).

بررسی پایگاه های مقالات حاکی از آن است که اثری درباره ذکر ویژگی های ضرب المثل های عربی به طور مستقل به رشته تحریر در نیامده است. در این نوشتار به بررسی ضرب المثل های عربی پرداخته و ۹ ویژگی برجسته امثال و حکم را با ذکر مثال مورد بررسی و ارزیابی قرار می دهیم.

۱-۲) سوالات و فرضیه ها

سوالات

۱. مهمترین ویژگی زبانی ضرب المثل های عربی فصیح کدامند؟
۲. ضرب المثل ها به چه صورتی می توانند فرهنگ و تاریخ یک ملت را به نسل های آینده منتقل کنند و چه ویژگی هایی این انتقال را تسهیل می کند؟
۳. چگونه می توان از نمودهای استعاری و تشبیهی موجود در ضرب المثل های عربی برای ایجاد ارتباط مؤثرتر در گفتگوهای روزمره استفاده کرد؟
۴. ضرب المثل های عربی چه تأثیری بر هنجارهای اجتماعی و اخلاقی جامعه دارند و چگونه می توانند به تربیت نسل جوان کمک کنند؟

فرضیه ها

۱. به نظر می رسد شهرت، کوتاهی و اختصار، پرمغزی و عمق معنایی، اثر بخشی و گیرایی از جمله مهم ترین ویژگی های ضرب المثل های عربی به شمار می آید.
۲. انتقال حافظه فرهنگی و تاریخی از طریق ضرب المثل ها، به دلیل ویژگی های ماندگاری و تغییر ناپذیری آنها، به طور مؤثری در حفظ هویت ملی و فرهنگی جامعه نقش ایفا می کند.
۳. استعاره ها و تشبیهات موجود در ضرب المثل های عربی منجر به ایجاد ارتباطات عمیق تر و تأثیر گذارتر در مکالمات می شود و به شکل گیری درک مشترک در میان افراد کمک می کند.
۴. ضرب المثل های عربی با توجه به محتوای اخلاقی و اجتماعی خود، به ایجاد رفتارهای مثبت در جامعه و تربیت نسل جوان کمک می کنند.

۱-۳) مفهوم ضرب المثل

«مثل جمله ای است کوتاه، گاه استعاری و آهنگین، مشتمل بر تشبیه با مضمون حکیمانه و برگرفته از تجربیات مردم که به واسطه روانی الفاظ و روشنی معنا و لطافت ترکیب، بین عامه مشهور شده و آن را بدون تغییر یا با تغییر جزئی در گفتار خود به کار برند» (ذوالفقاری، ۱۳۸۹: ۲). خلایلی در مقدمه معجم کنوز الأمثال و الحکم می گوید: «ضرب المثل ها و سخنان برگزیده، مجموعه تجربیات همه ملت ها، گنجینه حکمت، ثبت اخبار و شرح احوال آنها است که مانند آینه ای، روح و نبوغ یک ملت و همچنین افکار، عقاید، آداب و رسوم، سنت ها و آرمان های اخلاقی و تربیتی آن را منعکس

می‌کند.» (الخلایلی، ۱۹۹۸م: مقدمه) «مبرد گفته است: ضرب المثل از مثال گرفته شده، و سخنی عامیانه است که حالت دوم را به حالت اول تشبیه می‌کند و پایه و اصل آن تشبیه است.» (المیدانی، ۲۰۰۳م: مقدمه). ابن سکیت می‌گوید: «ضرب المثل سخنی است که با لفظ چیزی که برای آن وضع شده متفاوت است، اما معنای آن، با معنای آن چیز موافق است» (همان: مقدمه). تعاریف فوق‌الذکر نشان می‌دهد که ضرب المثل یک جمله کوتاه، گاهی استعاری و آهنگین است که با استفاده از تشبیه و مضمونی حکیمانه، از تجربیات مردم ریشه گرفته و به دلیل روانی الفاظ، روشنی معنا و لطافت ترکیب، در بین مردم مشهور شده است و به طور معمول بدون تغییر یا با تغییر جزئی در گفتارشان مورد استفاده قرار می‌گیرد. از سوی دیگر می‌توان گفت که ضرب المثل‌ها جملات کوتاهی هستند که حاوی یک پند، تجربه یا حقیقت کلی هستند و معمولاً به صورت شفاهی از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شوند. این جملات معمولاً به شکل استعاری و کنایه‌ای بیان می‌شوند و در موقعیت‌های مختلف برای انتقال پیام یا تأکید بر یک مفهوم به کار می‌روند.

۲) کاربردهای ضرب المثل‌ها

ضرب المثل‌ها به عنوان یکی از مهم‌ترین اجزای زبان و ادبیات، جایگاه ویژه‌ای در انتقال تجربیات و ارزش‌های اخلاقی دارند. خصوصاً در آموزش به کودکان و نوجوانان، ضرب المثل‌ها به یک ابزار مؤثر برای معرفی مفاهیم اخلاقی و اجتماعی تبدیل شده‌اند. ضرب المثل‌ها به عنوان یک راهنمای اخلاقی، بنای تفکر انتقادی و درست را در ذهن نسل جوان بنیاد می‌گذرانند.

از دیگر کاربردهای ضرب المثل‌ها، روشن کردن و تبیین یک مفهوم یا موضوع در گفتگوهاست. این جملات مختصر و به‌جا می‌توانند عمق و وضوح خاصی را به مباحث اضافه کنند و به بحث و تبادل نظر سمت و سوی مشخص‌تری بدهند. ضرب المثل‌ها همچنین برای تأکید بر یک مفهوم یا نظر خاص در سخنرانی‌ها و مکالمات به کار می‌روند. استفاده از یک ضرب المثل مناسب می‌تواند قاطعیت و عمق بیشتری به سخن بیان شده بدهد و بر تأثیرگذاری کلام بیافزاید. یک جنبه دیگر از کاربردهای ضرب المثل‌ها، استفاده از آن‌ها به عنوان ابزاری برای ایجاد طنز و سرگرمی در گفتگوهاست. بسیاری از ضرب المثل‌ها به خاطر ساختار جالب و نوع بیان آنان، قادرند جو مکالمه را روشن‌تر و شادتر کنند. به عنوان مثال، ضرب المثل "مرغ همسایه غاز است" به معنای تمایل انسان‌ها به بزرگ‌تر یا بهتر جلوه‌دادن چیزهایی است که به دیگران تعلق دارد. این مثل معمولاً در موقعیت‌هایی استفاده می‌شود که فردی نسبت به داشته‌های دیگران حسادت می‌کند یا آن‌ها را از آنچه که هستند، بهتر می‌بیند. در نهایت، کاربردهای ضرب المثل‌ها به‌طور کلی به انتقال فرهنگ و تجربیات یک جامعه کمک می‌کند و به زبان و ادبیات غنای خاصی می‌بخشد. این جملات کوتاه و پندآموز، بخشی از هویت فرهنگی و اجتماعی جوامع هستند و نقش مهمی در حفظ و تداوم تاریخ و سنت‌های ملی به‌عهده دارند. با توجه به این آثار و تأثیرات عمیق، توجه به ضرب المثل‌ها می‌تواند در پژوهش‌های زبانی و اجتماعی به عنوان یک منبع غنی از حکمت و دانش مورد استفاده قرار گیرد.

۳) شباهت‌ها و تفاوت‌های کنایه و ضرب المثل

«کنایه و مثل دو مقوله زبانی- ادبی مجزا و متفاوت و با تعاریف و کارکردهای جداگانه هستند، اما همواره بسیاری از کنایه‌ها در کتاب‌های مربوط به ضرب المثل و ذیل امثال فارسی درج و ثبت شده‌اند و پژوهندگان، مثل نگاران و فرهنگ

نگاران، جز معدودی، در آثار خود این دو را در هم آمیخته و به تفاوت های این دو، هیچ اشاره ای نکرده اند. (ذوالفقاری، ۱۳۸۷ش: ۱۰۹). کنایه: یک روش سخن گفتن است که در آن، به جای بیان صریح منظور، از عباراتی استفاده می شود که معنای غیرمستقیم و مجازی دارند. مانند: «فلانی زبان سرخ دارد». در این مثال، منظور از زبان سرخ، تندخویی و پرحرفی است. این نوع بیان به مخاطب اجازه می دهد که خود را به جای گوینده قرار دهد و پیام نهفته در آن را از روی کنجکاوی و دقت درک کند، که این خود جذاییتی خاص در مکالمه و نوشتار ایجاد می کند. کنایه به ویژه در ادبیات و شعر جایگاه ویژه ای دارد و به گونه ای از نثر و نظم ادبی، زیبایی و عمق بیشتری می بخشد. استفاده از کنایه به شاعر یا نویسنده امکان می دهد که موضوعات پیچیده را با ظرافت و دقت بیان کند و تأثیر عمیق تری بر مخاطب بگذارد. هدف از به کارگیری کنایه، ایجاد احساسی عمیق تر و قوی تر در مخاطب و برقراری ارتباطی پنهان است که با زبان صریح نمی توان به دست آورد. به این ترتیب، کنایه نه تنها به غنای ادبیات کمک می کند، بلکه وارد کردن عواطف و احساسات به متن نیز از وظایف اصلی آن به شمار می رود، که در نهایت باعث می شود تأثیر مطلوبی بر خواننده یا شنونده باقی بگذارد.

ذوالفقاری می گوید کنایه و ضرب المثل هر دو کوتاه هستند ولی «کنایه کوتاه تر از مثل است. کنایات در سطح واژه گسترش می یابند، اما مثل ها جمله ای کامل یا شبه جمله هستند. کنایه و مثل هر دو، دو روی دارند. با این تفاوت که روی دوم کنایه، مجاز (با در نظر گرفتن تفاوت کنایه و مجاز) و روی دوم مثل، استعاره است. کنایه و مثل هر دو رواج دارند و پر کاربرد هستند. (۱۳۸۷ش: ۱۲۰).

مهم ترین تفاوت کنایه با ضرب المثل این است که کنایه ها معمولاً یک جمله کامل به حساب نمی آیند بلکه ترکیب دو یا چند کلمه هستند که معمولاً به صورت مصدر نیز به کار می روند. مانند: «گاو پیشانی سفید» و یا «ناخن خشک بودن». این در حالی است که ضرب المثل معمولاً یک جمله کامل بوده که می توان در پایان آن نقطه قرار داد. مانند: «عجله کار شیطان است.» از دیگر تفاوت های کنایه و ضرب المثل این است که ضرب المثل ها معمولاً پندآموز و حکمت آمیز می باشند در حالی که کنایه فاقد این ویژگی بوده و هدف از آن، رساندن معنای استعاری و ثانوی می باشد. تفاوت های کلیدی میان کنایه و ضرب المثل شامل چهار جنبه مهم است: اول، ضرب المثل ها به طور مستقل معنا و مفهوم دارند، در حالی که کنایه ها نیاز به تفسیر و تأویل برای درک دارند. دوم، ضرب المثل ها معمولاً به صورت جملات کامل بیان می شوند، در حالی که کنایه ها می توانند یک کلمه یا عبارت کوتاه باشند. سوم، هدف اصلی ضرب المثل ها ارائه پند و اندرز است، اما کنایه ها بیشتر برای ایجاد تأثیر و بیان مقصود به طور غیرمستقیم به کار می روند. نهایتاً، ضرب المثل ها بیشتر در مکالمات روزمره و نوشته ها کاربرد دارند، در حالی که کنایه ها عمدتاً در ادبیات و شعر استفاده می شوند.

۴) شباهت ها و تفاوت های حکمت و ضرب المثل

در زبان عربی، ضرب المثل، حکمت و کنایه مفاهیم مرتبط با زبان و ادبیات هستند، اما تفاوت های ظریفی با یکدیگر دارند. ضرب المثل ها جملات کوتاه و پندآموزی هستند که به صورت عامیانه و در طول زمان شکل گرفته اند و معمولاً حاوی یک تجربه یا نتیجه گیری کلی از زندگی هستند. حکمت ها نیز آموزه هایی هستند که از سوی بزرگان و دانشمندان بیان می شوند و معمولاً به صورت جملات کوتاه و عمیق، حاوی مفاهیم اخلاقی و فلسفی هستند. کنایه اما یک روش سخن گفتن است که در آن به جای بیان مستقیم منظور، از عباراتی استفاده می شود که معنای غیرمستقیم و مجازی دارند.

حکمت‌ها به عنوان جملات قصار و عمیق، از سوی بزرگان و اندیشمندان در طول تاریخ بشر بیان شده‌اند و به دلیل بار معنایی خاص خود، حاوی مفاهیم اخلاقی، فلسفی و معنوی ارزشمند هستند. این جملات، معمولاً به صورت مختصر و قابل فهم عرضه می‌شوند و هدف آن‌ها ارتقای سطح آگاهی و درک افراد از زندگی و روابط انسانی می‌باشد. حکمت‌ها بیشتر در حوزه اندیشه و تفکر کاربرد دارند و به عنوان ابزارهایی برای اصلاح رفتار و رشد معنوی عمل می‌کنند. آن‌ها مسیر روشنی را برای درک ارزش‌های انسانی و اخلاقی فراهم می‌سازند و به ما کمک می‌کنند تا از تجربیات گذشتگان درس بگیریم. به همین دلیل، حکمت‌ها به عنوان یک منبع غنی از دانش و خرد در ادبیات و فرهنگ‌های مختلف شناخته شده و در زندگی روزمره مورد استفاده قرار می‌گیرند. این جملات، با توجه به سادگی و عمیق بودنشان، نه تنها در ادبیات بلکه در تعلیم و تربیت و گفتگوها نیز نقش مهمی ایفا می‌کنند و به ارتقاء فهم اجتماعی و اخلاقی در میان افراد جامعه کمک شایانی می‌نمایند. به همین خاطر، انتشار و گسترش حکمت‌ها در جوامع مختلف به حفظ فرهنگ و هویت انسانی یاری می‌رساند. از جمله تفاوت‌های ضرب المثل با حکمت این است که ضرب المثل‌ها بر پایه تشبیه و استعاره شکل گرفته‌اند در حالی که حکمت دارای خطاب مستقیم بوده و اغلب خالی از تشبیه و استعاره می‌باشد. ضرب المثل‌ها جملات کوتاه و عامیانه‌ای هستند که معمولاً در بین مردم رایج بوده و به واسطه تشبیه، تمثیل و یا استعاره، پند و اندرز که برخاسته از تجربیات زندگی بوده را به مخاطب منتقل می‌کند. به عبارتی دیگر هدف اصلی ضرب المثل‌ها، انتقال تجربیات به دیگران و ارائه راهنمایی در موقعیت‌های مختلف بر پایه تمثیل و تشبیه یک حالت به حالت دیگر است.

۵) ویژگی‌های ضرب المثل‌های عربی فصیح

ضرب المثل‌ها ویژگی‌های منحصر به فردی دارند که آن‌ها را از سایر انواع گفتار متمایز می‌کند. برخی از این ویژگی‌ها عبارتند از: ایجاز و کوتاهی، حکمت و آموزندگی، استعاره و تشبیه، عمومیت و قابلیت تطبیق، ریشه داشتن در تاریخ و فرهنگ و

۵-۱) مختصر و آهنگین بودن

ضرب المثل‌ها جملات مختصر و گاه آهنگینی هستند که به طور معمول حاوی پندها و تجربیات مردم از دیرباز بوده و به صورت شفاهی از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شوند. این جملات، با استفاده از استعاره و تشبیه، به شکلی هنرمندانه و کنایه آمیز بیان می‌شوند تا عمق و غنای مفاهیم را به مخاطب منتقل کنند. ضرب المثل‌ها معمولاً در چند کلمه کوتاه، مفهوم کاملی را بیان می‌کنند. مختصر و موجز بودن از مهم ترین ویژگی‌های ضرب المثل‌ها بوده و شاید بتوان گفت مثل‌ها، کوتاه ترین جملات پر معنا در زبان عربی به حساب می‌آیند. برای نمونه: خَيْرُ الْكَلَامِ مَا قَلَّ وَدَلَّ (معلوف، ۱۹۹۴م: ۹۸۵)؛ بهترین گفتار آن است که کم و روشن باشد. اغلب ضرب المثل‌ها نیز به همین شکل، سخنی کوتاه و مفید هستند که می‌توانند جایگزین سخنانی طولانی و بی‌معنی گردند. کوتاه و رسا بودن ضرب المثل باعث شده است تا مثل‌ها از بهترین گونه های گفتار تلقی گردند. به عبارتی دیگر ضرب المثل، سخنی ارزشمند است که مختصر و مفید بوده و خلاصه و چکیده ای از افکار و اندیشه های آموزنده و ارزشمند را با قدرت و موثر به مخاطب منتقل می‌کند. برای نمونه: نَحْتِ السَّوَاهِي دَوَاهِي (البلبكي، ۱۹۸۸م: ۸۰)؛ زیر آن قیافه غافل و فراموش کار، انسان زیرکی نهفته است. (سواهی ج ساهیه: غافل، فراموش کار، گیج و ساده لوح. دواهی ج: داهیه: زیرک، هوشیار، باهوش). الْآخِرَةُ يَا فَاخِرَةَ (متی، ۱۹۹۶م: ۱۷/۱۲۵)؛

ای مغرور! پایان کار را دریاب. **كُنْ عِصَامِيًّا وَلَا تَكُنْ عِظَامِيًّا** (الخلايلي، ۱۹۹۸م: ۱۲۷)؛ مانند عصام باش و به استخوان‌های نیاکانت مناز. آورده‌اند عصام بن شهبر بن الحارث، اسب سوار و جنگجوی عرب جاهلی است که پرده‌دار دربار نعمان بن منذر بود، او اصل و نسب بزرگی نداشت ولی با سعی و تلاش خود به سروری قومش رسید.

۵-۲) استعاری بودن

بسیاری از ضرب‌المثل‌ها استعاری هستند. ضرب‌المثل‌ها معمولاً مفاهیم و تجربیات را به صورت غیرمستقیم و از طریق تشبیه و تمثیل بیان می‌کنند که این ویژگی اصلی استعاره است. کاربرد تشبیه، استعاره و یا کنایه یکی از ویژگی‌های ضرب‌المثل‌ها به شمار می‌آید که از این طریق انتقال پیام و مفهوم به صورت غیرمستقیم و با واسطه به شنونده صورت می‌گیرد. ضرب‌المثل‌ها معمولاً یک مفهوم کلی را به صورت خلاصه و با استفاده از یک تصویر یا مثال بیان می‌کنند. این تصویر یا مثال اغلب به واسطه استعاره صورت می‌پذیرد بدین معنی که یک کلمه یا عبارت به جای کلمه یا عبارت دیگری به کار می‌رود. برای نمونه: **الْعَيْنُ بِصِيرَةٍ وَالْيَدُ قَصِيرَةٌ** (متی، ۱۹۹۶م: ۱۵۳)؛ چشم می‌بیند و دست، کوتاه است. این ضرب‌المثل عربی معانی و کاربردهای متفاوتی دارد. گاهی استعاره برای کسی است که نیت خیر و تمایل به کمک دارد، اما توانایی مالی یا منابع لازم برای انجام این کار را ندارد. **لِكُلِّ جَوَادٍ كَبُوءَةٌ** (أحدب، ۲۰۰۳م: ۱۶۲) هر اسب تیزپا هم، لغزش (سکندری) خودش را دارد. این ضرب‌المثل به این معناست که حتی افرادی که استعداد و توانایی بالایی دارند هم ممکن است در طول زندگی خود دچار اشتباه یا شکست شوند. **غَيْرِي يَأْكُلُ الدَّجَاجَ وَأَنَا أَقْعُ فِي السَّيَّاحِ** (معلوف، ۱۹۹۴م: ۹۷۱)؛ مرغش را کسی دیگر می‌خورد و من توی تور می‌افتم. استعاره است برای زمانی که تاوان گناه و خطای کسی را، شخص دیگری پس بدهد. **حَتَّى يَبْيُضَّ الدَّيْكَ** (حجار، ۲۰۰۴م: ۲۳۱)؛ تا اینکه خروس تخم کند. در مورد وعده‌های فریبنده ولی بی‌عمل گفته می‌شود. یعنی هیچ وقت. **أَيْنَ الثَّرَى مِنَ الثَّرْبَا** (دهخدا، ۱۳۶۱، ۱: ۳۳۰)؛ خاک نمناک زمین کجا و خوشه (ستارگان) پروین کجا! این ضرب‌المثل برای مقایسه دو چیز که از نظر ارزش، جایگاه یا ارزش تفاوت زیادی دارند، استفاده می‌شود.

۵-۳) آهنگین بودن

ضرب‌المثل‌ها اغلب به دلیل وزن و آهنگ خاص خود، به راحتی در ذهن می‌مانند. آهنگین بودن یکی از ویژگی‌های برجسته ضرب‌المثل‌هاست که به آن‌ها قدرت شگفت‌انگیزی در ماندگاری در ذهن افراد می‌بخشد. جملات ضرب‌المثل اغلب دارای وزن و ریتم خاصی هستند که باعث می‌شود به راحتی در ذهن شنوندگان جای گیرند و به سهولت فراموش نشوند. این ویژگی نه تنها به زیبایی‌شناسی لفظی آنها کمک می‌کند، بلکه امکان به کارگیری آن‌ها را در مکالمات روزمره و ادبیات عامیانه تسهیل می‌سازد. به این ترتیب، ضرب‌المثل‌ها به دلیل آهنگین بودنشان، نه تنها جذاب‌تر می‌شوند، بلکه در برقراری ارتباط و انتقال پیام مؤثرتر هستند و به عنوان ابزاری برای یادگیری و یادآوری نیز اهمیت دارند. **إِذَا مَلَكَ الْأَرَاذِلُ، هَلَكَ الْأَفَاضِلُ** (امام علی (ع)، ۱۳۸۵ش: ۳۲۶)؛ هرگاه اوباش به سروری رسند، مردان بزرگ نابود می‌شوند. چنانچه ملاحظه می‌شود ضرب‌المثل یاد شده در بردارنده سجع مرصع است؛ به عبارتی دیگر این ضرب‌المثل متشکل از دو بخش آهنگین است که هم از نظر وزن و هم از نظر حرف قافیه (حروف لام) با هم مطابقت دارند که همین اشتراک وزنی و قافیه‌ای موجب شده است که این ضرب‌المثل به راحتی به ذهن سپرده شود. **لِسَائِكَ حِصَانُكَ إِنْ صُنَّتْهُ صَانُكَ وَإِنْ خُنَّتْهُ خَانُكَ**

(الخلایلی، ۱۹۹۸م: ۱۲۷)؛ زبان تو، اسب تو است، اگر از او محافظت کنی، او هم از تو محافظت می کند؛ و اگر به او خیانت کنی، او نیز به تو خیانت خواهد کرد (یعنی اگر آن را رها کنی و نادیده بگیری، تو را زمین می زند و به دردرس می اندازد). در این ضرب المثل نیز وزن و آهنگ و همچنین حرف پایانی هر دو بخش (کاف) آهنگ و موسیقی زیبا و جذابی را در ضرب المثل ایجاد کرده که باعث می گردد شنونده با این عبارت ارتباط مستقیم و موثری برقرار کرده و به سادگی این ضرب المثل نسبتاً بلند را به خاطر بسپرد. *عِشْ رَجَبًا تَرَعْجَبًا* (أحدب، ۲۰۰۳، ۲:۱۱)؛ ماه رجب را زندگی کن تا شگفتی هایی ببینی. *لَوْلا الْمَرْيُّ مَا عَرَفْتُ رَبِّي* (الکیلانی وعاشور، ۱۹۹۱م: ۲۰۳)؛ اگر معلم نبود، خداوندگارم را نمی شناختم. *كَلَامٌ لَيِّنٌ وَظُلْمٌ بَيِّنٌ* (همان: ۱۹۷)؛ سخن نرم و ستم آشکار.

۵-۴) پندآموز بودن

بسیاری از ضرب المثل ها حاوی نکات حکیمانه و توصیه های عملی هستند که در زندگی روزمره به کار می روند و به افراد کمک می کنند تا رفتارهای صحیح را یاد بگیرند و از تجارب گذشتگان بهره مند شوند. این جملات کوتاه و پرمعنا می توانند پیام های عمیق تری را در قالب داستان ها و تجارب انسانی منتقل کنند که می تواند در تصمیم گیری ها و تعاملات اجتماعی به افراد جهت دهند. به عنوان مثال، ضرب المثل هایی مانند «هر چه کنی به خود کنی» یا «تقدیم به کسی نکن که خود به آن محتاج است» نه تنها جملاتی ساده بلکه دربردارنده تأملات عمیق درباره رفتار انسانی و پیامدهای آن هستند. از این رو، این مضامین و آموزه ها می توانند به نسل های مختلف منتقل شوند و به تربیت انسان هایی با اخلاق نیک و آگاهی اجتماعی کمک نمایند. در نهایت، پندآموز بودن ضرب المثل ها نه تنها به غنای زبان و ادبیات افزوده و یادآوری ارزش های فرهنگی و اجتماعی را تسهیل می کند، بلکه نقش مؤثری در ساختن جامعه ای بهتر و پرتوان تر دارد. *مَنْ أَدَّبَ وَلَدُهُ صَغِيرًا سُرَّ بِهِ كَبِيرًا* (حجاری، ۲۰۰۴م: ۹)؛ هر که فرزندش را در کودکی تربیت کند، وقتی که فرزندش بزرگ شد، از کاری که کرده شادمان می گردد. *بَكَ ابْنُكَ أَفْضَلُ مِنْ أَنْ تَبْكِي عَلَيْهِ* (يعقوب، ۱۹۸۶م: ۱۱۶)؛ فرزندت را بگریانی بهتر از آن است که برای او گریه کنی. *خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا* (الغروی، ۱۳۹۶هـ: ۳۹۳)؛ بهترین کارها، میانه ترین آنهاست. *مَنْ زَرَعَ الرِّيحَ حَصَدَ الْعَاصِفَةَ* (حجاری، ۲۰۰۴م: ۷)؛ هر که باد بکارد، طوفان درو کند. *سَكَّرَ (أَفْقَلَ) بِأَبْكَ وَلَا تَتَّهِمُ جَارَكَ* (يعقوب، ۱۹۸۶م: ۹۷)؛ در خانه ات را خوب قفل کن و همسایه ات را دزد نکن.

۵-۵) مشهور بودن

ضرب المثل ها معمولاً در میان مردم شناخته شده هستند و به صورت گسترده به کار گرفته می شوند. شهرت و کاربرد فراوان مثل ها اغلب به دلیل پندآموز بودن، روانی الفاظ، روشنی معنا، لطافت ترکیب کلمات و آهنگین بودن آنها می باشد که همین امر باعث شده است در بین مردم شناخته شده و به طور گسترده مورد استفاده قرار گیرند. برای نمونه: *الكَلَامُ يَجْرُ الكَلَامُ* (ناصری، ۱۳۹۰ش: ۴۰۲)؛ سخن، سخن را می کشاند. *لِكُلِّ مَقَامٍ مَقَالٌ* (امام علی (ع)، ۱۳۸۵ش: ۵۹۴)؛ هر جایگاهی، سخن خودش را دارد. *العَاقِلُ تَكْفِيهِهِ الْإِشَارَةُ* (المیدانی، ۲۰۰۳م: ۲۵۳/۱)؛ عاقل را یک اشاره کافی است. *أُطِيبَ الْعِلْمُ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّحْدِ* «پیامبر (ص)» (دهخدا، ۱۳۶۱ش: ۶۰/۱)؛ ز گهواره تا گور دانش بجوی. *فِي النَّأْنِي السَّلَامَةُ وَفِي الْعَجَلَةِ النَّدَامَةُ*. (الخلایلی، ۱۹۹۸م: ۱۶۶) درنگ، موجب سلامتی است و شتابزدگی، موجب پشیمانی. *الْيَدُ الْوَاحِدَةُ لَا تُصَفِّقُ*

(الکيلاني وعاشور، ۱۹۹۱م: ۲۲۶)؛ يك دست نمی‌تواند كف بزند (صدا ندارد). يَدْ اللَّهُ مَعَ الْجَمَاعَةِ «پيامبر(ص)» (متقی هندی، ۱۴۳۱هـ: ۲۰۲۴۱)؛ دست خدا، با جماعت است. الْعِلْمُ فِي الصَّغَرِ كَالنَّقْشِ فِي الْحَجَرِ «امام علی (ع)» (المجلسی، ۱۹۸۳م: ۱۳/۲۲۴/۱) آموختن دانش در خُردسالی، همچون نقشی است که بر روی سنگ کنده شود. إِيَّاكَ أَغْنِي وَاسْمِعِي يَا جَارَةُ (أحدب، ۲۰۰۳م: ۴۰/۱)؛ منظورم تو هستی و ای زن (و یا زنِ همسایه) تو بشنو.

۵-۶) تغییر ناپذیر بودن ضرب المثل

تغییر ناپذیر بودن ضرب المثل‌ها یکی از ویژگی‌های بنیادین و قابل توجه آن‌هاست که به ثبات و پایداری معانی و پیام‌های آن‌ها کمک می‌کند. براساس گفته المرزوقی، «الأمثال تجري على ما جاءت عليه ولا تُغَيَّر» (الميداني، ۲۰۰۳م: مقدمه) ضرب المثل‌ها از شکل اصلی خود تغییر نمی‌کنند. به عبارتی دیگر ضرب المثل‌ها باید به همان صورتی که در ابتدا بیان شده‌اند، باقی بمانند و از شکل اصلی خود عدول نکنند. این خصوصیت باعث می‌شود که معانی و دلالت‌های آن‌ها به صورت یکسان و واحد در ذهن افراد نه تنها حفظ شود، بلکه هر نسل بتواند به راحتی از آن‌ها در شرایط مختلف استفاده کند. برای نمونه: أَعْطِ الْقَوْسَ بَارِيهَا. (أحدب، ۲۰۰۳م: ۱۵/۲)؛ کمان را به کمان ساز بده. مفهوم این ضرب المثل این است که در کار خود از اهل دانش و مهارت کمک بگیر و کمان را به کمانگر یعنی کسی که ساختن کمان را خوب می‌داند بده. چنانچه ملاحظه می‌شود. در موقعیت‌های مختلف و با هر مخاطبی به همین صورت به کار میرود، بدون اینکه تغییری در ساختار یا معنای آن ایجاد شود. تغییر زمان، مکان یا مخاطب اثری بر در همفهوم و کاربرد این ضرب المثل نخواهد داشت و لذا آن را به ابزاری مؤثر در انتقال یک پیام ثابت و اخلاقی تبدیل می‌کنند. بنابراین کاربرد ضرب المثل‌ها فقط مطابق شکل نخستین روایت شده آن‌ها جایز است و شکل صرفی و نحوی آن‌ها قابل تغییر نمی‌باشد. نمونه دیگری که می‌توان در این زمینه یاد کرد این ضرب المثل است: فِي الصَّيْفِ ضَيَّعَتِ اللَّبَنَ (أحدب، ۲۰۰۳م: ۵۴/۲) در تابستان شیر را از بین بردی. در خصوص داستان این ضرب المثل گفته شده که دَخْتُنُوس بنت لقيط، شوهر پیری به نام عمرو ابن عُدَس داشت و به همین خاطر از او کینه داشت تا اینکه از او طلاق گرفته و زنِ مرد جوان و زیبا چهره‌ای شد. زمانی که خشکسالی گشت، آن زن، به نزد شوهر پیشینش رفته تا از او شتر شیردهی را تقاضا کند که آن پیرمرد در پاسخ به او گفت: در تابستان شیر را از بین بردی. چنانچه ملاحظه می‌شود در موقعیتهای متفاوت و یا با تغییر مخاطب تغییری نمیکند.

۵-۷) تجربیات مردم

ضرب المثل‌ها به عنوان خلاقیت‌های زبانی و فرهنگی، از دل تجربیات و مشاهدات روزمره مردم برآمده‌اند و به همین دلیل، دارای بار معنایی عمیق و واقعی هستند. بسیاری از این جملات کوتاه و پرمغز به طور مستقیم از داستان‌ها یا وقایع واقعی شکل گرفته‌اند، که این امر به آن‌ها بُعدی داستانی و فرهنگی می‌بخشد. این پیشینه‌ها به وسیله وقایع تاریخی، رفتارهای انسانی و تجارب ملموس افراد در طول زمان شکل گرفته و به ما منتقل شده‌اند. به عبارتی، هر ضرب المثل یک پنجره به روی زندگی و فرهنگ مردمان یک جامعه است و با دست‌پروری از آموزه‌های زندگی، گنجینه‌ای از خرد و دانش را در دل خود جای داده است.

این پیشینه و قصه‌ها نه تنها به درک بهتر معنای ضرب المثل‌ها کمک می‌کند، بلکه سبب می‌شود که این عبارات به عنوان ابزارهای آموزشی و پندآموز در جامعه عمل کنند. در واقع، هر ضرب المثل یک روایت معتبر از تجربیات انسانی

است که در طول زمان به شکل شفاهی و از نسلی به نسل دیگر منتقل شده و موجب شکل‌گیری و تداوم آداب و رسوم فرهنگی می‌شود. این انتقال فرهنگ و حکمت‌های مرتبط با آن‌ها باعث می‌گردد که فرزندان و نسل‌های آتی قادر باشند از این میراث فرهنگی استفاده کنند و به اصول اخلاقی و اجتماعی جامعه خود پی ببرند. بدین جهت، ضرب‌المثل‌ها نه تنها به عنوان ابزاری برای بیان مفاهیم در نظر گرفته می‌شوند، بلکه آثار عمیق و دیرپایی در تکوین هویت فرهنگی و اجتماعی انسان‌ها دارند. از مهم‌ترین ضرب‌المثل‌های عربی که داستان مشهوری نیز دارند عبارتند از: **إِنَّمَا أَكَلْتُ يَوْمَ أَكَلُ الثَّوْرُ الْأَبْيَضُ** (المیدانی، ۲۰۰۳م: ۲۵)؛ من همان روزی خورده شدم که گاو سفید خورده شد. در این باره آورده‌اند که سه گاو و یک شیر در جنگلی با هم زندگی می‌کردند. یکی از گاوها قرمز بود، یکی سیاه و دیگری سفید. با این که شب و روز شیر به فکر خوردن گاوها بود، ولی چون آن سه گاو همیشه با هم بودند، او جرأت نمی‌کرد به سراغشان برود؛ این بود که تصمیم گرفت میان گاوها تفرقه بیندازد. روزی گاو سفید برای خوردن علف تازه، از جمع دوستان خود دور شد. شیر رو به گاو سیاه و قرمز کرد و گفت: این گاو، سفید رنگ است. اگر گذر یکی از شکارچیان به این جا بیفتد، رنگ سفید او همه را متوجه خود خواهد کرد و خانه امن ما به دست دشمن خواهد افتاد و یکی از ما زنده نخواهیم ماند. بهتر است من این گاو سفید را بکشم و هر سه ما با خیالی آسوده در اینجا زندگی کنیم. بالاخره هر دو گاو راضی شدند و وقتی گاو سفید بازگشت شیر جستی زد و در یک لحظه او را از پای درآورد. چند روزی گذشت. شیر منتظر فرصتی دوباره بود. تا اینکه گاو قرمز را تنها دید. به سراغ او رفت و گفت: من و تو همرنگیم، با هم برادریم؛ اما این گاو سیاه در میان ما غریبه است. اگر تو اجازه بدهی، او را می‌کشم و هر دو با هم تا آخر عمر، به خوبی و آرامش زندگی خواهیم کرد. گاو قرمز، فریب شیر را خورد و گاو سیاه هم کشته شد. چند روز بعد، شیر گرسنه شد و با خیال آسوده به سراغ گاو قرمز رفت. گاو مشغول علف خوردن بود. شیر دور گاو چرخ می‌زد و گفت: خوب حالا نوبت توست که کشته شوی. گاو قرمز گفت پس اجازه بده من سه بار فریاد بزنم. شیر گفت فریاد بزن. گاو قرمز با حسرت به آسمان نگاه کرد و گفت: من همان روزی خورده شدم که گاو سفید خورده شد. (یعنی اگر من آن روز گاو سفید را تنها نمی‌گذاشتم، امروز نوبت به من نمی‌رسید).

رَجَعَ بِخُنْفِي حَنِينٌ (حجار، ۲۰۰۴م: ۷۰)؛ با کفش‌های حنین بازگشت. آورده‌اند که روزی مردی بادیه‌نشین، پیش کفش دوزی بنام حنین رفته و کفشی را قیمت می‌کند و بر سر آن چانه زیادی می‌زند اما در نهایت آنرا نمی‌خرد. حنین هم عصبانی شده و تصمیم می‌گیرد تا آن بادیه‌نشین را فریب دهد. پس دو لنگه کفش را برداشته و آنها را در مسافتی دور از یکدیگر، بر سر راه بادیه‌نشین می‌اندازد و خودش هم جای میان آن دو لنگه کفش، پنهان می‌شود. بادیه‌نشین هم وقتی به لنگه اول کفش می‌رسد با خود می‌گوید: چقدر شبیه کفش حنین است. اگر لنگه دیگرش هم بود، برش می‌داشتم. مرد بادیه‌نشین راه خود را ادامه می‌دهد و زمانی که به لنگه دوم کفش می‌رسد، پشیمان می‌شود که چرا لنگه اول را برنداشته و در همان جا زانوی شترش را می‌بندد و لنگه کفش را برداشته و برای برداشتن لنگه اول باز می‌گردد. در این هنگام، حنین از کمین بیرون می‌آید و شترش را با بارش بر می‌دارد و می‌رود. وقتی بادیه‌نشین به نزد قومش باز می‌گردد از او می‌پرسند: از سفر چه آورده‌ای؟ و او جواب می‌دهد: کفش‌های حنین.

مَوَاعِيْدُهُ مَوَاعِيْدُ عَرْقُوبٍ (أحدب، ۲۰۰۳، ۲/ ۲۷۱)؛ وعده‌هایش، وعده‌های عرقوب است. عرقوب نام شخصی است که در خُلفِ وعده مشهور گشته است. آورده‌اند که برادر عرقوب به نزد او آمده و از او تقاضای کمکی می‌کند،

عرقوب به او می‌گوید که هرگاه درخت نخلش شکوفه داد، شکوفه‌اش از آن اوست و چون درخت نخل شکوفه داد، برادرش به نزدش آمد اما عرقوب به او گفت که هرگاه درخت نخلش غوره زند، غوره‌اش را به او می‌دهد، ولی دوباره در موعد مقرر عرقوب به برادرش گفت، هرگاه غوره به خارک (خرمای نارس) تبدیل شد، به نزد من بیا، اما باز هم در زمان مقرر، عرقوب به برادرش چیزی نداده و گفت برو تا خارک نرم و رسیده گردد و سپس نزد من بیا و چون برادرش دوباره به نزد او آمد به او گفت برو تا خارک سفت و خرما شود و چون خارک خرما شد، عرقوب شبانه به سوی درخت رفت و خرما را چید و به برادرش چیزی نداد.

۵-۸) لطافت ترکیب

لطافت ترکیب یکی از ویژگی‌های شاخص ضرب‌المثل‌هاست که موجب می‌شود این جملات نه تنها در بیان پیام‌های خود مؤثر باشند بلکه به واسطه زیبایی زبانی و ظرافت ساختاری، جذابیت خاصی نیز پیدا کنند. این زیبایی ناشی از ترکیب متوازن و هنرمندانه کلمات، قافیه‌ها و وزن‌های خاص است که به ضرب‌المثل‌ها روحی زنده و دلنشین می‌بخشد. به طور مثال، تضادها، تشبیهات و استعاره‌های به کار رفته در این عبارات، تأثیر عمیق‌تری بر احساسات مخاطب دارند و روحیه حس زیبایی‌شناختی او را برمی‌انگیزند. این لطافت در ترکیب کلمات نه تنها به انتقال معانی و پیام‌های اخلاقی و اجتماعی کمک می‌کند، بلکه به غنای ادبی و فرهنگی نیز می‌افزاید و باعث می‌شود که ضرب‌المثل‌ها به عنوان عناصر هنری و زبانی در ذاکره فرهنگ عامه ماندگار شوند. برای نمونه: ثُلَا الْهَرَمِ هَمَّ (البلبکی، ۱۹۸۸م: ۲۳) دو سوم پیری، غم و اندوه است. (از نکته‌های بلاغی در این ضرب‌المثل این است که دو حرف از سه حرف «هَرَم»، «ه» و «م» می‌باشد که دو سوم کلمه «هَم» را تشکیل می‌دهد.)

إِلَى حَنْفِي سَعَى قَدَمِي / أَرَى قَدَمِي أَرَأَى دَمِي (الهاشمی، ۱۳۹۷ش: ۳۳۶)؛ پاهایم مرا به سوی مرگ بُرد، پایم را می‌بینم که خونم را ریخت. در این ضرب‌المثل میان (أَرَى قَدَمِي) و (أَرَأَى دَمِي) جناس تام وجود دارد.

الْجَارُ ثَمَّ الدَّارِ وَالرَّفِيقُ ثَمَّ الطَّرِيقِ (مسعودی، ۱۳۸۹ش: ۱/ ۱۱۹)؛ اول همسایه، بعد خانه؛ و اول همسفر، بعد راه.

أَنَا أَمِيرٌ وَأَنْتَ أَمِيرٌ وَمَنْ يَسُوقُ الْحَمِيرَ؟ (يعقوب، ۱۹۸۶م: ۵۱)؛ من آقا، تو آقا، چه کسی خرها را می‌راند؟

مَنْ لَمْ يَرْكَبِ الْأَهْوَالَ لَمْ يَنْلِ الْأَمَالَ (حجار، ۲۰۰۴م: ۱۶۵)؛ هر که خطر ننماید، به آرزوهایش نرسد.

مَنْ جَرَّبَ الْمُجَرَّبَ حَلَّتْ بِهِ النَّدَامَةُ (المیدانی، ۲۰۰۳م: ۲/ ۳۴۱)؛ هر که آزموده را بیازماید، پشیمان خواهد شد.

۵-۹) عامیانه بودن ضرب‌المثلها

ضرب‌المثل‌ها به عنوان یکی از مهم‌ترین اجزای ادبیات عامیانه، در تاریخ بشر نقشی کلیدی داشته‌اند و به طور عمده از طریق انتقال شفاهی از نسلی به نسل دیگر منتقل شده‌اند. این جملات کوتاه و پرمغز به افراد در مواجهه با چالش‌ها و موقعیت‌های زندگی کمک می‌کنند تا از تجربیات و حکمت‌های گذشته بهره‌برداری کنند. همچنین، ضرب‌المثل‌ها به عنوان نشانه‌هایی از فرهنگ و هویت اجتماعی هر قوم و ملتی عمل می‌کنند. به عبارتی، این جملات، نه تنها تفکرات و تجربیات مشترک یک جامعه را در زمان‌های مختلف نشان می‌دهند، بلکه می‌توانند به عنوان ابزارهایی برای انتقال ارزش‌ها، هنجارها و نگرش‌ها در یک جامعه نقش ایفا کنند. در حقیقت، یادگیری و به کارگیری این جملات به افراد کمک می‌کند تا با ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی خود بهتر آشنا شوند و به حفظ و تداوم آن‌ها در نسل‌های آینده پردازند.

ضرب المثل‌ها همچنین به بررسی و تحلیل عمیق‌تری برای درک دلالت‌ها و معانی نهفته در آن‌ها نیاز دارند. با توجه به این که بسیاری از این جملات با زمینه‌های تاریخی و اجتماعی خاصی مرتبط هستند، پژوهش در مورد آن‌ها می‌تواند به ما کمک کند تا روابط اجتماعی و فرهنگی مختلف را درک کنیم. در این راستا، تحلیل‌های ساختاری و معنایی ضرب المثل‌ها می‌تواند به ارائه نمایی کلی از تفکر و جهان‌بینی یک جامعه مدد رساند. به علاوه، از آن‌جا که ضرب المثل‌ها معمولاً در موقعیت‌های ویژه‌ای به کار می‌روند، بررسی استفاده‌های مربوط به آن‌ها در متون ادبی، گفت‌وگوهای روزمره و سایر بسترهای اجتماعی می‌تواند به مطالعات بین‌رشته‌ای در زمینه زبان‌شناسی، جامعه‌شناسی و فرهنگ‌شناسی منجر شود. این امر نشان‌دهنده اهمیت و قابلیت تطبیق ضرب المثل‌ها در تحلیل‌های علمی است که سهم قابل توجهی در بهبود و غنای ادبیات فرهنگی هر جامعه دارد.

۶ نتیجه

ضرب المثل‌های عربی اغلب مشهور، مختصر و مفید، وزین و سنگین و پر مغز و پر معنا، نغز و زیبا، پر قدرت و موثر و گیرا بوده و در موقعیت‌های مختلف می‌تواند به عنوان چراغ راه و راهنمای هر انسانی مورد استفاده قرار گیرند. ضرب المثل‌ها در فرهنگ عربی به عنوان نمادهای ادبی غنی، نقش محوری در بیان تجربه‌ها و حکمت‌های نسل‌های گذشته ایفا می‌کنند. این جملات کوتاه، معمولاً با کاربرد استعارات و کنایه‌ها، پیام‌هایی عمیق و پندآموز دارند که بر زندگی روزمره و روابط انسانی تأثیر گذار هستند. بررسی دقیق‌تر ضرب المثل‌ها نشان می‌دهد که آن‌ها ابزاری موثر برای انتقال فرهنگ و تاریخ یک جامعه به نسل‌های آینده هستند. به همین ترتیب، شناخت این جملات می‌تواند به ما کمک کند تا از ارزش‌های فرهنگی زبان و ادبیات عربی آگاهی یابیم. یکی از ویژگی‌های بارز ضرب المثل‌ها، سادگی و روانی الفاظ آن‌هاست. این جملات به قدری ساده و قابل فهم هستند که نیاز به تفسیرهای پیچیده ندارند و به مخاطب این امکان را می‌دهند که به سرعت مفهوم آن‌ها را درک کند. این کیفیت باعث می‌شود که ضرب المثل‌ها ضمن جذاب بودن، در ارتباطات روزانه به کار گرفته شوند و به تبادل اطلاعات کمک نمایند. علاوه بر این، سادگی این جملات به فراموش نشدن و ماندگاری آن‌ها در ذهن مخاطبان می‌افزاید. ضرب المثل‌ها همچنین به دلیل قدرت خلاصه‌سازی مفاهیم، برای تأکید بر نقاط قوت یا ضعف در مباحثات مورد استفاده قرار می‌گیرند. این ویژگی به ویژه در سخنرانی‌ها و مذاکرات اهمیت زیادی دارد، جایی که یک ضرب المثل مناسب می‌تواند به کلام قوام و عمق بیشتری ببخشد. به عبارتی دیگر، این جملات قادرند که توجه مخاطب را معطوف کنند و به تسهیل یادگیری و درک مفاهیم کمک کنند. علاوه بر این، آهنگین بودن و زیبایی کلامی ضرب المثل‌ها، روشی دیگر برای جلب توجه و ماندگاری در ذهن به شمار می‌رود. وجود ریتم و قافیه‌های موسیقایی در این جملات، نه تنها به زیبایی شناسی زبان افزود می‌کند، بلکه آن‌ها را به ابزارهای یادآور قوی تبدیل می‌کند که می‌توانند به راحتی در مکالمات و متون ادبی مورد استفاده قرار گیرند. این خصوصیت باعث می‌شود که ضرب المثل‌ها به عنوان یکی از جذاب‌ترین و اثربخش‌ترین عناصر ادبی به شمار روند. از جنبه‌های اخلاقی و تربیتی، ضرب المثل‌ها می‌توانند به افراد در ایجاد رفتارهای مثبت و اجتماعی کمک کنند. بسیاری از آن‌ها بر اساس تجربیات مشترک انسانی شکل گرفته‌اند و مرتبط با واقعیت‌های زندگی‌اند. به عنوان مثال، ضرب المثل‌هایی با مضامین مرتبط با کار، تلاش، صداقت و وفاداری، می‌توانند نسل جوان را به بهره‌وری صحیح از زندگی تشویق کنند و اصول اخلاقی را در آن‌ها نهادینه نمایند. به همین دلیل، تضارب آرای معنایی در این جملات، پندآموزی و تجربه‌محوری را در بطن خود دارند. نکته حائز اهمیت دیگری

که در بررسی ضرب‌المثل‌ها مشهود است، تغییر ناپذیری و ثبات معنایی در آن‌هاست. به این معنا که ضرب‌المثل‌ها معمولاً در همان شکل و فرم اولیه خود باقی می‌مانند و این مشخصه به حفظ معنای اصلی و پیام آن‌ها کمک می‌کند. این ویژگی، امکانی را فراهم می‌آورد که در طی زمان، نسل‌های مختلف بتوانند از این جملات بهره‌وری کنند و به انتقال مفاهیم فرهنگی و اجتماعی بپردازند. تغییر ناپذیری آن‌ها به عنوان یک منبع تاریخی، نقشی اساسی در نوشتار ادبی و متون اجتماعی ایفا می‌کند. در عرصه ادبی، ضرب‌المثل‌ها علاوه بر جنبه‌های زیبا و اخلاقی خود، ابزاری برای بیان عواطف و احساسات عمیق انسانی نیز به شمار می‌روند. می‌توان گفت که این جملات، هر کدام داستان‌ها و حکایت‌های خاص خود را دارند که به وسیله آن‌ها، نتایج زندگی و تجارب گرانمای انسان بازگو می‌شود. این ویژگی، به روابط انسانی عمق بیشتری می‌بخشد و باعث می‌شود گونه‌های ادبی مثل داستان‌ها و اشعار نیز از این جملات بهره‌برداری کنند و بدین ترتیب، ارتباطات انسانی را غنی‌تر سازند.

منابع و مأخذ

- أحدب، إبراهيم بن علي الطرابلسي، (۲۰۰۳). فرائد اللال في مجمع الأمثال، تحقيق و شرح و فهرسة د. قصي الحسين، بيروت: دار و مكتبة الهلال.
- إمام علي بن أبي طالب (۱۳۸۵ ش). غرر الحكم و درر الكلم، جمعه عبدالواحد الأمدي، ويرايش و تصحيح: مهدي انصاري قمی، چاپ سوم. قم: امام عصر (عج).
- البلعكي، منير، (۱۹۸۸ م). ملحق الحكم و الأمثال الإنجليزية: دراسة تحليلية مقارنة لمجموعة من الامثال الانكليزية (المورد، قاموس إنكليزي-عربي). بيروت: دار العلم للملايين.
- حجار، جوزف نعوم، (۲۰۰۴ م). المتجدد في الأمثال والحكم والفرائد اللغوية (عربي، فرنسي- فرنسي، عربي)، صحّحه: صبحي حموي، ادوار الشامي، أنطوان منصور، بيروت: دار المشرق.
- الخلايلي، كمال (۱۹۹۸ م). معجم كنوز الأمثال والحكم العربية، بيروت: مكتبة لبنان.
- دهخدا، علی اکبر، (۱۳۶۱ ش). امثال و حکم، تهران: امیر کبیر.
- ذوالفقاری، حسن، (۱۳۸۷ ش). «تفاوت کنایه با ضرب المثل». دو فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش زبان و ادبیات فارسی. شماره دهم، بهار و تابستان ۱۳۸۷، ۱۰۹-۱۳۳.
- ، (۱۳۸۹ ش). فرهنگ بزرگ ضرب المثل‌های ایرانی، تهران: معین.
- سعیدیان تبار، محمد، (۱۳۷۹). جایگاه زن در ضرب المثل‌های عربی و فارسی. مجله دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی. بهمن ماه، سال اول - شماره ۹، صص ۱۱۰ - ۱۲۰.
- عرب یوسف آبادي، عبد الباسط و دیگران، (۱۴۰۲ ش). «بررسی جایگاه کارآفرینی در ضرب‌المثل‌های عربی: با رویکردی بلاغی مقاله»، الجمعية الايرانية للغة العربية وآدابها فصلية علمية محكمة، شماره ۶۷. صص ۱۰۶ تا ۱۲۶.
- الغروي، شيخ محمد قزويني، (۱۳۹۶ ق). الأمثال النبوية، قم: دن.
- الكيلافي، تيسير، و عاشور، نعيم، (۱۹۹۱ م). معجم الأمثال المقارنة (انكليزي - عربي)، بيروت: مكتبة لبنان.
- متقی زاده، عیسی؛ نیکوبخت، الهام، (۱۳۹۳). «مقایسه ضرب المثل‌های فارسی و عربی با موضوع سخن از لحاظ واژگانی، نحوی، بلاغی و معناشناسی». مجله ادبیات تطبیقی بهار و تابستان. صص ۲۹۵ - ۳۲۲.
- متقي هندي، علی بن حسام‌الدین (۱۴۳۱ هـ). كنز العمال في سنن الأقوال و الأفعال، بيروت: دار احیاء التراث العربي.
- متی، زیاد یوسف، (۱۹۹۶ م). خمسة آلاف مثل ومقولة من بلاد الشام، سورية: الأهالي للطباعة والنشر والتوزيع.

- المجلسي، محمد باقر، (۱۹۸۳-۱۹۹۲). بحار الأنوار، ۱۱۱ جلد. بيروت: دار إحياء التراث العربي.
- محمد حسين زاده، عبدالرضا؛ بصیری، محمد، (۱۳۸۸). «بررسی جنسیت در ضرب المثل ها با توجه به آیات و احادیث». مجله مطالعات اجتماعی روان شناختی زنان. زمستان. صص ۷-۳۲.
- مسعودی، عبدالهادی، (۱۳۸۹). درسنامه فهم حدیث. قم: آستانه مقدسه قم، انتشارات زائر.
- معلوف، لويس، (۱۹۹۴م). فرائد الأدب في الأمثال والأقوال السائرة عند العرب (المنجد في اللغة والأعلام)، بيروت: دار المشرق.
- الميداني، أبو الفضل، (۲۰۰۳م). مجمع الأمثال، تحقيق و شرح و فهرسة الدكتور قصى الحسين، بيروت: دار ومكتبة الهلال.
- ناصری، مهدی (۱۳۸۶ش). «طبقه بندی مشترک ضرب المثل های فارسی، عربی و انگلیسی». مجله سخن عشق، شماره ۳۳ و ۳۴، بهار و تابستان. صص ۷۹-۸۸.
- ، (۱۳۹۰ش). فرهنگ ضرب المثل های فارسی عربی، قم: بوستان کتاب.
- ، (۱۳۹۵). «طبقه بندی موضوعی و معادل یابی احادیث امام هادی علیه السلام در نظم و نثر فارسی و انگلیسی». صحیفه اهل بیت (ع) بهار و تابستان. شماره ۳ و ۴، صص ۱۸۷-۲۰۸.
- الهاشمي، السيد أحمد، (۱۳۹۷ش). جواهر البلاغة. قم: مرکز مدیریت حوزه های علمیه.
- يعقوب، إميل بدیع، (۱۹۸۶م). الأمثال الشعبية اللبنانية. طرابلس: جروس برس.
- یاری گلدره، سهیل، (۱۳۹۹). «مضمون مشترک در ادب فارسی و عربی». مجله آینه پژوهش مهر و آبان، شماره ۱۸۴، صص ۹۹-۱۱۰.

References

- Ahdab, I. (2003). Fara'id Al-Lial in the Collection of Proverbs. Researched, explained and indexed by Dr. Qusay Al-Hussein. Beirut: Dar and Library of Al-Hilal.
- Imam Ali bin Abi Talib (1385). Ghorar Al-Hikam and Durar Al-Kalim. Juma Abdulwahid Al-Amedi, edited and corrected by Mehdi Ansari Qomi. Third edition. Qom: Imam Asr (AS).
- Arab, Yousef Abadi, A., and Dehghani S., Chenari A. (2023). "Investigating the Position of Entrepreneurship in Arabic Proverbs: With a Rhetorical Approach to the Article"; Iranian Association of Arabic Language and Etiquette, Academic Quarterly, No. 67, Summer.
- Baalbaki, M. (1988). Supplement to English proverbs and sayings: A comparative analytical study of a group of English proverbs (Al-Mawrid, English-Arabic Dictionary). Beirut. Dar Al-Ilm Lil-Malayin.
- Hajjar, J. (2004). Al-Munjid fi al-Amthāl wa al-Hikam wa al-Fara'id al-Lughīyah (Arabic, French - French, Arabic). Edited by: Subhi Hamwi, Edwar al-Shamālī, Antoine Mansour. Beirut: Dar al-Mashreq. Khalayli, Kamal (1998). Dictionary of the Treasures of Arabic Proverbs and Wisdom. Beirut: Libraries of Lebanon.
- Dehkoda, A. (1982). Proverbs and Wisdom. 4 vol., Tehran: Amir Kabir.
- Zolfaghari, Hassan, (2008). "The difference between irony and proverb". Two quarterly scientific research journals of Persian Language and Literature Research. Issue 10, Spring and Summer, 109-133.
- , (2009). Great Dictionary of Iranian Proverbs. Tehran: Moein.
- Saeidian Tabar, Mohammad, (1990). The Position of Women in Arabic and Persian Proverbs. Journal of New Achievements in Humanities Studies. February, Year 1 - Issue 9, pp. 110 - 120.
- Gharavi, S. (1996). Prophetic Proverbs. Qom.
- Kilani, T., and Ashour N. (1991). A Dictionary of Comparative Proverbs (English-Arabic). Beirut: Lebanon Library.
- Mohammad Hosseinzadeh, Abdolreza; Basiri, Mohammad, (2009). Examining Gender in Proverbs with Respect to Verses and Hadiths. Journal of Social Psychological Studies of Women. Winter. pp. 7-32.
- Mottaqizadeh, Isa; Nikobakkht, Elham, (2014). Comparing Persian and Arabic proverbs with the topic of speech in terms of lexical, syntactic, rhetorical and semantic aspects. Spring and Summer Comparative Literature Journal. pp. 295 - 322.
- Muttaqi H., and Hussam al-Din (1431 AH). Kanz al-Ummal Fee Sunan al-Aqwal wa al-Af'al. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-Arabi.
- Matti, Z. (1996). Five Thousand Proverbs and Sayings from the Levant. Syria: Al-Ahali for Printing, Publishing, and Distribution.
- Majlesi, Mohammad Baqir (1992- 1983). Bihar Anwar Vol.111 Beirut: Dar Ehiya al-Trath al-Arabi.
- Mohammad Hosseinzadeh, Abdolreza; Basiri, Mohammad, (2009). Examining Gender in Proverbs with Respect to Verses and Hadiths. Journal of Social Psychological Studies of Women. Winter. pp. 7-32.
- Mottaqizadeh, Isa; Nikobakkht, Elham, (2014). Comparing Persian and Arabic proverbs with the topic of speech in terms of lexical, syntactic, rhetorical and semantic aspects. Spring and Summer Comparative Literature Journal. pp. 295 - 322.
- Masoudi, A. (2009). Qom: Astana Maqadseh Qom, Zaer Publications.
- Maalouf, L. (1994). Pearls of Literature in Proverbs and Popular Sayings Among the Arabs (Al-Munjid fi al-Lughah wa al-'lam). Beirut: Dar al-Mashreq.

-
- Maydani, A. (2003). Collection of Proverbs. Researched, explained, and indexed by Dr. Qusay al-Husayn. Beirut: Dar and Library al-Hilal.
- Naseri, M. (2007). "Common Classification of Persian, Arabic and English Proverbs". Sokhan Eshgh Magazine, No. 33 and 34, Spring and Summer. pp. 79 – 88.
- Naseri, M. (2013). A dictionary of Persian-Arabic proverbs. Qom: Bostan Kitab.
- , (2016). Thematic classification and equivalence of the hadiths of Imam Hadi (a.s.) in Persian and English poetry and prose. Sahifa Ahl al-Bayt (a.s.) Spring and Summer. No. 3 and 4, pp. 187-208.
- Hashemi, Ahmad, (2018). Jawaher al-Balagha. Qom: Center for the Management of Seminaries.
- Yaqoub, E. (1986). Lebanese Popular Proverbs. Tripoli: Gross Press.
- Yari Goldareh, Soheil, (2019). Common Theme in Persian and Arabic Literature. Ayanah Pehokhuz Magazine, September-November, No. 184, pp. 99-110.